

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СФЕРИ ТОВАРНОГО ОБІГУ

©2018 МЕЛЬНИК І. М.

УДК 339.35

Мельник І. М. Особливості державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу

Цілями статті є детальний аналіз умов формування інституціонального середовища функціонування суб'єктів сфери товарного обігу та визначення особливостей державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу. Проведено аналіз розвитку та нормативно-правового забезпечення економічних процесів вітчизняної економіки з акцентуванням уваги на сфері товарного обігу та трансформаційних процесах у цілому. Виділено основні етапи та особливості державного регулювання соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу та визначено інституціональний базис модернізаційних процесів. Наведено методи державного регулювання, які поділяються на правові, адміністративні, економічні та реалізуються за допомогою необхідного специфічного інструментарію. Визначено фактори впливу на соціально-економічну модернізацію сфери товарного обігу та виділено основні особливості державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу.

Ключові слова: товарний обіг, державне регулювання, модернізація, фактори впливу.

Рис.: 2. **Бібл.:** 8.

Мельник Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, заступник завідувача кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет (вул. Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна)

E-mail: gaveshta@gmail.com

УДК 339.35

Мельник И. Н. Особенности государственного регулирования процессов социально-экономической модернизации сферы товарного обращения

Целями статьи являются детальный анализ условий формирования институциональной среды функционирования субъектов сферы товарного обращения и определение особенностей государственного регулирования процессов социально-экономической модернизации сферы товарного обращения. Проведен анализ развития и нормативно-правового обеспечения экономических процессов отечественной экономики с акцентированием внимания на сфере товарного обращения и трансформационных процессах в целом. Определены основные этапы и особенности государственного регулирования социально-экономической модернизации сферы товарного обращения и выделен институциональный базис модернизационных процессов. Приведены методы государственного регулирования, которые подразделяются на правовые, административные, экономические и реализуются с помощью необходимого специфического инструментария. Определены факторы влияния на социально-экономическую модернизацию сферы товарного обращения и выделены основные особенности государственного регулирования процессов социально-экономической модернизации сферы товарного обращения.

Ключевые слова: товарный оборот, государственное регулирование, модернизация, факторы влияния.

Рис.: 2. **Библ.:** 8.

Мельник Ирина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой туризма и гостинично-ресторанного дела, Львовский торговельно-экономический университет (ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, Украина)

E-mail: gaveshta@gmail.com

UDC 339.35

Melnyk I. M. The Features of the State Regulation of the Processes of Socio-Economic Modernization of the Sphere of Commodity Circulation

The article is aimed at detailed analyzing the conditions of formation of institutional environment of the entities of the sphere commodity circulation and defining the features of the State regulation of the social-economic modernization processes of the sphere of commodity circulation. An analysis of development and normative-legal provision of the economic processes of the national economy is carried out with emphasis on the sphere of commodity circulation and the transformational processes as a whole. The main stages and features of the State regulation of the socio-economic modernization of the sphere of commodity circulation are defined and the institutional basis of modernization processes is allocated. The author provides methods of the State regulation, subdivided into legal, administrative, economic, and the implemented by means of a necessary specific instrumentarium. The factors of influence on the socio-economic modernization of the sphere of commodity circulation are determined and the main features of the State regulation of the socio-economic modernization of the sphere of commodity circulation are allocated.

Keywords: commodity turnover, the State regulation, modernization, factors of influence.

Fig.: 2. **Bibl.:** 8.

Melnyk Iryna M. – PhD (Economics), Associate Professor, Deputy Head of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics (10 Tuhon-Baranovskoho Str., Lviv, 79005, Ukraine)

E-mail: gaveshta@gmail.com

Інституціональне середовище безпосередньо впливає на процеси соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу. Таке середовище формується за рахунок державного регулювання та виконання або невиконання відповідних правил і норм суб'єктами господарювання, агентами та іншими його учасниками. У сфері товарного обігу держава здійснює вплив за рахунок формування інституційного поля функціонування суб'єктів такого обігу

та визначення повноважень і компетенцій основних агентів впливу.

Державне регулювання сфери товарного обігу та визначення особливостей такого регулювання досліджуються у працях таких науковців, як Васильців Т. Г., Геєць В. М., Крикавський Є. В., Сіденко В. Р. та інші. Водночас існує значна кількість актуальних питань, що потребують подальших наукових досліджень.

Основним завданням дослідження є визначення особливостей державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу в сучасних умовах гіперглобалізації та зовнішньої агресії.

Історії України були різні періоди, що залежали не лише від політичної волі та реформ, що здійснювалися в державі, а й від зовнішньоекономічних зв'язків та процесів світового соціально-економічного розвитку. Зміна вектора зовнішньоекономічних відносин досить часто кардинально відбивалася на сфері товарного обігу та обумовлювала не лише процеси модернізації в досліджуваній сфері, а й трансформації інституціонального середовища. Однією з головних проблем для регулювання соціально-економічного розвитку держави і сфери товарного обігу зокрема було відставання законодавчої бази від реалій життя та гостра необхідність оперативного врахування особливостей поведінки учасників товарного обігу у визначений період часу.

Тому доцільно дослідити розвиток і нормативно-правове забезпечення економічних процесів вітчизняної економіки з акцентуванням уваги на сфері товарного обігу та трансформаційних процесах у цілому, виділяючи основні етапи та особливості державного регулювання соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу та визначаючи інституціональний базис модернізаційних процесів.

Основні особливості державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу в період становлення ринкових відносин в Україні визначались такими факторами:

1. Розвитком соціально-економічних відносин на певному етапі демонополізації сфери товарного обігу.

2. Вектором зовнішньоекономічних відносин і політичною ситуацією в країні.

3. Розвиненістю нормативно-правового забезпечення функціонування сфери товарного обігу.

4. Зовнішнім впливом міжнародних інститутів.

Аналіз розвитку соціально-економічних відносин у сучасній Україні зазвичай розпочинають з 1991 р., що пов'язано із проголошенням незалежності країни, кардинальною зміною політичної ситуації та лібералізацією зовнішньоекономічних відносин. У деяких наукових публікаціях українських науковців [напр., 1] виділяють такі етапи розвитку сфери товарного обігу:

1 етап – 1991–2000 рр. – трансформаційно-приватизаційні процеси;

2 етап – 2000–2004 рр. – стабілізаційні процеси;

3 етап – 2004–2008 рр. – диверсифікаційно-інтеграційні процеси;

4 етап – 2008 р. і до сьогодні – глобалізаційні процеси.

Кожному етапу притаманні свої особливості, які проявлялися у прийнятті необхідних нормативно-правових актів і формуванні загальної політики розвитку та модернізації сфери товарного обігу. Формування нормативного поля діяльності учасників сфери товарного обігу відбувалося поступово і відображало зміни соціально-економічного устрою країни, вплив міжнародних інститутів та загальну геополітичну орієнтацію країни.

Починаючи з часів демонополізації сфери товарного обігу та приватизації основних її об'єктів і до активізації глобалізаційних процесів, держава за рахунок відповідних інструментів і методів управління економікою намагалася контролювати більшість процесів у межах даної сфери. Основною особливістю державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу було формування інституційної основи функціональних процесів у сфері товарного обігу та створення фундаменту подальших модернізаційних процесів.

Однак починаючи з 2014 р. в Україні та світі активно відбуваються процеси гіперглобалізації, що пов'язані з домінуванням певних країн (Китай, США та інші) і окремих представників сфери товарного обігу на багатьох традиційних ринках світу, а також активним розвитком інтернет-торгівлі та формуванням електронних платформ оптової та роздрібною торгівлі, зміною інфраструктури товарного обігу. В Україні з 2014 р. процеси модернізації сфери товарного обігу та їх державне регулювання відбуваються в умовах зовнішньої агресії та втрати значної частини промислового потенціалу, що є однією з головних причин зміни вектора зовнішньоекономічної діяльності та торгівлі. Тобто окрім загальносвітових тенденцій, на сферу товарного обігу та її регулювання з боку держави суттєво впливають внутрішні фактори. Сучасний стан сфери товарного обігу та гіперглобалізація формують нові підходи до державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації даної сфери. Тому основні особливості такого регулювання в сучасних умовах розвитку України обумовлені такими факторами:

✦ розширенням електронної комерції та зміною інфраструктури товарного обігу;

✦ глобалізаційними процесами, «стиранням кордонів» та протекціоністськими настроями суспільства;

✦ політикою імпортозаміщення та розширенням експортного потенціалу в умовах зовнішньої агресії;

✦ зовнішнім впливом міжнародних інститутів.

Модернізація технологічної складової сфери товарного обігу обумовлює необхідність реалізації нових форм контролю та регулятивного впливу з боку держави. Електронна комерція вимагає від контролюючих органів дієвих механізмів регулювання

та адміністрування їх поведінки із суб'єктами сфери товарного обігу відповідно до сучасних реалій. При цьому політика імпортозаміщення та розширення експортного потенціалу тісно пов'язана з міжнародними зобов'язаннями України саме в досліджуваній сфері, захистом конкуренції та протекціоністськими настроями суспільства. А це вимагає вдосконалення існуючих нормативно-правових засад регулювання сфери товарного обігу, процесів модернізації та розвитку.

Наведені положення дозволяють сформулювати загальне бачення реалізації державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу (рис. 1) і визначити особливості такого регулювання.

Необхідно зазначити, що сфера товарного обігу є не лише вагомим елементом національної економіки, а й дієвим важелем впливу на соціально-економічні та політичні процеси, оскільки забезпечує задоволення основних потреб населення

країни, забезпечує наповнення державного бюджету, безпосередньо впливає на якість життя та зайнятість. Відповідно, державне регулювання процесів модернізації в досліджуваній сфері суттєво залежить від політичної волі та соціально-економічних процесів, оскільки потребу в модернізації формує суспільство та об'єктивні умови його існування, а ініціаторами змін є суб'єкти інституційного середовища, які впроваджують їх за рахунок законодавчих ініціатив та нормативно-правових актів.

Кон'юнктура ринків та загальний стан економіки країни обумовлюють структуру попиту та пропозиції на ринках, на що відповідним чином реагують суб'єкти сфери товарного обігу. Змінюється рівень конкуренції, виникає потреба в отриманні конкурентних переваг, аналізується провідний світовий досвід і формуються передумови модернізаційних процесів. Держава за допомогою відповідних методів та інструментів реалізує заходи з регулювання процесів модернізації відповідно до стратегічного ба-

Рис. 1. Загальне бачення реалізації процесів державного регулювання соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу

Джерело: авторська розробка.

чення розвитку суспільства й актуальних тактичних завдань, що формуються в короткостроковому періоді з метою оперативного реагування на вплив зовнішнього та внутрішнього середовища. У більшості досліджень [2–8] методи державного регулювання поділяються на правові, адміністративні, економічні та реалізуються за допомогою необхідного специфічного інструментарію.

Для реалізації правових методів найбільш активно застосовуються такі інструменти, як: закони, укази, розпорядження, постанови, рішення, цільові програми. Саме вони формують інституціональне середовище функціонування та розвитку сфери товарного обігу. Базисом правових методів регулювання економічних процесів є закони та кодекси, які є фундаментом інших нормативно-правових актів. Формування правового поля функціонування різних сфер економіки відбувалося нерівномірно та змінювалося відповідно до вимог і потреб державного управління в цілому. Стосовно сфери товарного обігу, зазначимо, що в Україні необхідно виділити два глобальні етапи формування нормативно-правових засад регулювання процесів державного регулювання досліджуваної сфери. Перший – з 1991 р. до 2013 р., який характеризується становленням і розвитком сфери товарного обігу в умовах ринкової економіки, а другий – з 2014 р. і до сьогодні – характеризується глобалізаційними та гіперглобалізаційними процесами і стрімким розвитком електронної комерції.

Економічні методи передбачають застосування таких інструментів: бюджетно-податкова політика, грошово-кредитна політика, митне регулювання, цінова політика, соціальна політика, протекціонізм, індикативне планування. Окремі наведені інструменти економічного блоку безпосередньо забезпечують модернізацію сфери товарного обігу та є дієвим елементом таких процесів. Одним із найбільш важливих інструментів такого регулювання є бюджетно-податкова політика, яка безпосередньо впливає на сукупний попит і пропозицію та забезпечує перерозподіл значної частини валового внутрішнього продукту, що для сфери товарного обігу є надзвичайно важливим елементом. З позиції модернізації сфери товарного обігу така політика стимулює або обмежує розвиток певних ринків, цільових сегментів, виробництво певних видів продукції, перш за все, за рахунок податкових преференцій і дотацій. Перерозподіл коштів державного бюджету з метою виконання його соціальних функцій безпосередньо впливає на сферу товарного обігу, оскільки виробництво і реалізація товарів першої необхідності та соціально важливих груп товарів тривалий час забезпечувалося, а в деяких випадках і сьогодні забезпечується, відповідними фінансовими ресурсами.

Адміністративні методи передбачають застосування таких інструментів: регламентація діяльності,

адміністративні заборони й обмеження, стандартизація та сертифікація, квотування, встановлення лімітів, державні замовлення та контракти. Значення інструментів адміністративного впливу полягає в установленні умов та обмежень, які, з одного боку, дещо звужують процеси модернізації за рахунок регламентів і заборон, а з іншого боку, спонукають до вдосконалення діяльності суб'єктів сфери товарного обігу та реалізації ними процесів модернізації внаслідок зміни умов і «правил гри» на цільових ринках.

Якщо правові та економічні методи й інструменти регулювання сфери товарного обігу та процесів її соціально-економічної модернізації стосуються загальнообов'язкових ініціатив державного регулювання, то інструменти, що використовуються в межах адміністративного методу, спрямовані на окремі галузі, ринки, товаровиробників та суб'єктів торгівлі. Регламентація діяльності є одним із найбільш важливих інструментів адміністративного впливу, який реалізується не лише за допомогою нормативно-правових документів, а й за рахунок формування необхідних регламентів та положень і забезпечує реалізацію функціональних елементів у межах певної системи, що актуально і для сфери товарного обігу.

Таким чином, проаналізувавши інструментарій у межах основних методів державного регулювання сфери товарного обігу та визначивши фактори впливу на соціально-економічну модернізацію сфери товарного обігу, виділимо основні особливості державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу (рис. 2).

Такі особливості доцільно характеризувати в розрізі двох основних складових, оскільки їх специфіка і визначає безпосередній вплив державного регулювання на сферу товарного обігу у визначений момент часу з використанням відповідного інструментарію та нормативного забезпечення цих процесів.

В умовах становлення ринкових відносин особливості державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу полягали в монополізації сфери товарного обігу; приватизації об'єктів сфери товарного обігу; започаткуванні стандартів; ліцензуванні, патентуванні певних видів діяльності; налагодженні та нормативному забезпеченні базису зовнішньоторговельних відносин.

У сучасних умовах гіперглобалізації та зовнішньої агресії державне регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу передбачає: антимонопольне регулювання діяльності суб'єктів сфери товарного обігу; захист внутрішнього ринку; регламентацію електронної комерції та віртуальних розрахунків; стандартизацію і сертифікацію товарів та операційних процесів відповідно до європейських і світових норм; симетричні дії в зовнішньоторговельних відносинах з державою-агресором.

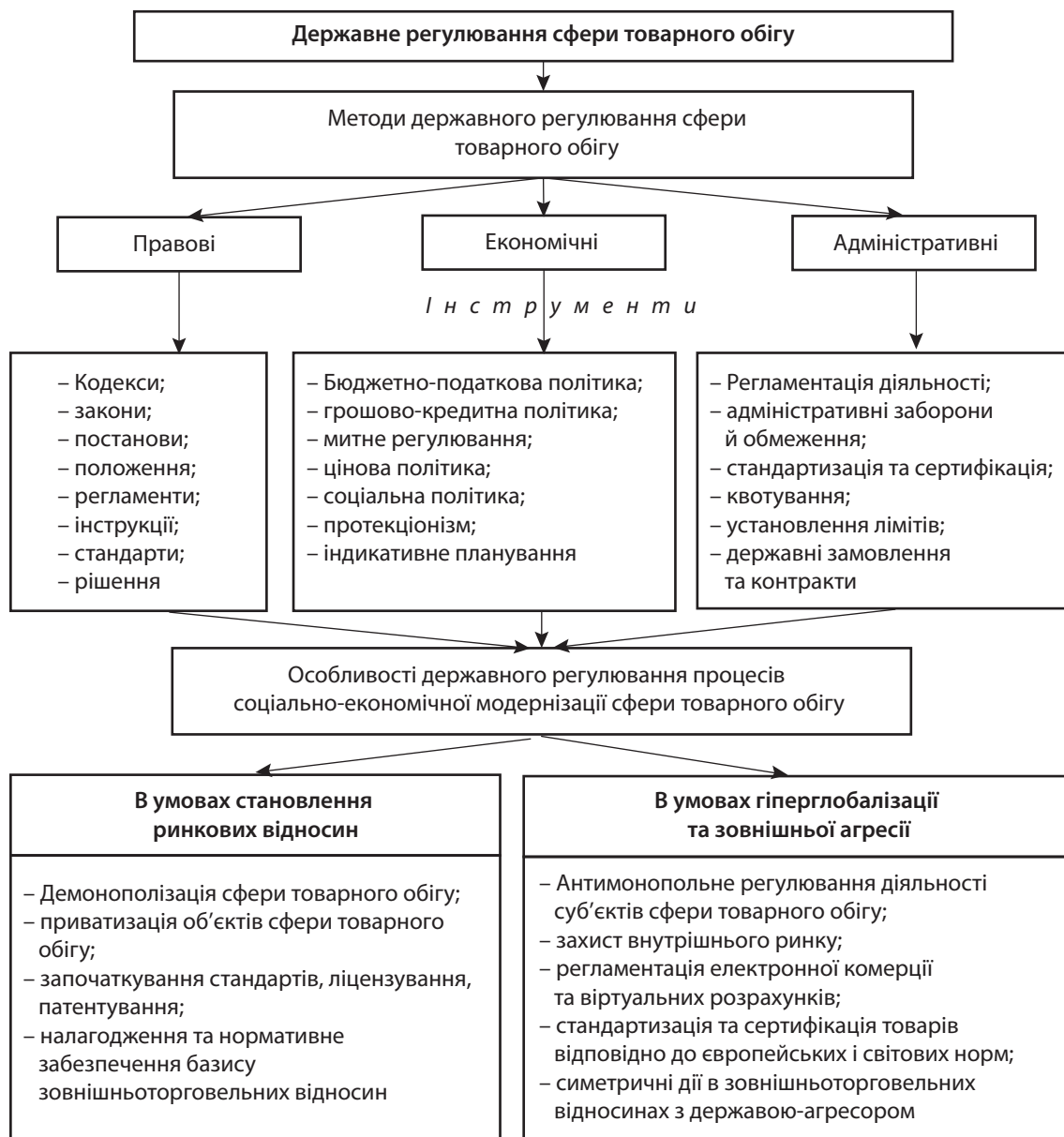

Рис. 2. Особливості державного регулювання процесів соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу

Джерело: авторська розробка.

ВИСНОВКИ

Отже, необхідно підкреслити, що формування нормативно-правового забезпечення державного регулювання процесів функціонування та модернізації сфери товарного обігу відбувалося зі становленням ринкової економіки країни. Однак у сучасних умовах таке регулювання відстає від реалій життя та потребує вдосконалення, оскільки до основних здобутків даного етапу розвитку вітчизняної економіки та нормативно-правової бази слід віднести прийняття Закону України «Про електронну комерцію», а ціла низка законів та підзаконних актів не були прийняті, що значно стримує процеси модернізації досліджуваної сфери, хоча іноземний досвід свідчить, що спрощення інституціонального середовища функціонування сфери товарного обігу позитивно впливає як на окрему сферу, так і на економіку країни в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бубенець І. Г. Етапи розвитку торговельної галузі в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 179–182.
2. Тюхтенко Н. А., Карунас С. А. Інструменти та методи державного регулювання сільськогосподарського виробництва. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 1. С. 47–50.
3. Андріїв Н. М. Сутність державного регулювання в політиці сприяння підприємництву країни. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки* : у 3 ч. 2013. Вип. 35. Ч. II. С. 137–146.
4. Безух О. Проблеми правового забезпечення державного регулювання і державного управління у сфері підприємницької діяльності у контексті інтеграції до світової економіки. *Право України*. 2008. № 10. С. 78–85.

5. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория : монография. Донецк : УкрНТЭК, 2001. 329 с

6. Кредісов В. А. Підприємництво в Україні: суть, типи та умови формування. Київ : Знання України, 2003. 68 с.

7. Корінев В. Л., Пивоваров М. І., Погрібняк М. А., Брильов С. І. Стан, розвиток та державне регулювання діяльності малих підприємств в Україні : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2009. 244 с.

8. Буцяк Н. С., Васильців Т. Г. Сучасний стан і перспективи розвитку роздрібного товарообігу підприємств торгівлі в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.15. С. 131–137.

REFERENCES

Andriiv, N. M. "Sutnist derzhavnogo rehulivannia v politytsi sprianiia pidpriemnytstvu krainy" [The essence of state regulation in the policy of promoting entrepreneurship of the country]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, vol. 2, no. 35 (2013): 137-146.

Bezukh, O. "Problemy pravovoho zabezpechennia derzhavnogo rehulivannia i derzhavnogo upravlinnia u sferi pidpriemnytskoi diialnosti u konteksti intehratsii do svitovoi ekonomiky" [Problems of legal provision of state regulation

and public administration in the field of entrepreneurial activity in the context of integration into the world economy]. *Pravo Ukrainy*, no. 10 (2008): 78-85.

Bubenets, I. H. "Etapy rozvytku torhovelnoi haluzi v Ukraini" [Stages of Trade Development in Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 1 (2011): 179-182.

Butsiak, N. S., and Vasylytsiv, T. H. "Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku rozdrubnoho tovaroobihu pidpriemstv torhivli v Ukraini" [Current state and prospects of retail trade turnover of trading enterprises in Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 20.15 (2010): 131-137.

Dmitrichenko, L. I. *Gosudarstvennoye regulirovaniye ekonomiki: metodologiya i teoriya* [State regulation of the economy: methodology and theory]. Donetsk: UkrNTEK, 2001.

Koriniev, V. L. et al. *Stan, rozvytok ta derzhavne rehulivannia diialnosti malykh pidpriemstv v Ukraini* [Status, development and state regulation of small businesses in Ukraine]. Zaporizhzhia: KPU, 2009.

Kredisov, V. A. *Pidpriemnytstvo v Ukraini: sut, typy ta umovy formuvannia* [Entrepreneurship in Ukraine: the essence, types and conditions of formation]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2003.

Tiukhtenko, N. A., and Karunas, S. A. "Instrumenty ta metody derzhavnogo rehulivannia silskohospodarskoho vyrobnytstva" [Tools and methods of state regulation of agricultural production]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzmentu i biznesu*, no. 1 (2011): 47-50.